

ÖMƏR FAİQ NEMANZADƏ YARADICILIĞINDA MAARİFÇİLİK İDEYALARI

Afaq Sadıqova

BDU, Jurnalistika ETL, Elmi işçi

XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində yazıb-yaratmış Azərbaycanın görkəmli ədibi, ictimai-siyasi xadim, molla nəsrəddinçi, istedadlı publisist, Məsxəti türklərinin böyük oğlu Ömər Faiq Nəmanzadə 1872-ci ildə Qafqaz Cənubi Axıska qəzasının Aqzır kəndində doğulub. İlk təhsilini kənd məscidində alan Nəmanzadə daha sonra anasının təklifi ilə 1882-ci ildə İstanbulla gedərək orada "Fətəh" məktəbində oxumuşdur. Nəmanzadənin publisistikaya marağı hələ İstanbulda Qalata poçt və teleqraf idarəsində əmək fəaliyyətinə başlayandan yaranır. Ömər Faiq İstanbulda qəzet və jurnallar vasitəsilə Avropadakı demokratik ruhlu türk mühacirlərinin əhval-ruhiyyəsi və türk inqilabçı şairlərin bədii yaradıcılığı ilə yaxından tanış olur və bu onu ədəbi fəaliyyətə daha da yaxınlaşdırır. Bu Nəmanzadənin dünyagörüşünün formalaşmasına çox böyük təsir edir. Lakin 1894-cü ildə doğma torpaqlarında olan gərginlik onu vətənə gətirir.

Vətənə döner Nəmanzadə Türkiyədə yaşayan türklərlə vətəndaş yaşayan

Nemanzadə dili mədəniyyətin əsası hesab edir, ona istisna əhəmiyyət verir. Dil məsələsi onun üçün ən vacib və birinci məsələlərdən idi. Bu məsələ bağlı o daim narahatlıq keçirirdi. Dil o qədər vacib idisəydi ki, onsuz nainki milli mədəniyyət, hətta millət belə mövcud ola bilməz. Əgər bir milləti məhv etmək lazım gələrsə onun dilini silindirmək onun üçün ən böyük qəddir. Dili xalq yaradır və xalq da təkmilləşdirir.

Ana dilinə olan məhəbbətin ifadəsidir ki, Ömər Faiq yazırdı: "Dil yoxluğu millət yoxluğudur", "Mən inanmıram ki, dilini sevməyən xalqını sevsin", "Məhəbbətlərimizin ən üst qatına dil məhəbbətini çıxarmalıyıq", "Yazımız, dilimiz", "İkinci ilimiz" adlı məqalələrində müəllif dilimizin əhəng qanununu inkar edib, onu ərəb-fars qəlibinə salmaq istəyənlərə tutarlı cavab verir. O, mübariz bir mətbuat işçisi, vətənpərvər ziyalı kimi daim Azərbaycan dilinin təmizliyi keçiyində dayanmış və bu sahəyə aid bir sıra məqalələr yazıb çap etdirmişdir (5). Ömər Faiq görə milləti sevməyin birinci əlaməti onun dilini sevməkdir. Milli dil problemi onun yaradıcılığında başlıca yer tuturdu (4). Bu da təsadüf deyildi. Çünki XX əsrin Azərbaycan ziyalıların əsas mübarizə hədəflərindən biri də milli dilə xor baxan, ona biganə olanlar idi. Dilimizdə əsl öz sözlərimiz olduğu halda alınma sözlərin işlədilməsinə öz etirazını bildirirdi. Professor Şamil Qurbanov yazırdı ki: "...Biz deyirik: çox heyflər olsun ki, dilimizin yarısını ərəb və fars sözləri ilə doldurub bizi dilsiz və bədixət etmişlər. Elm və mərifətin camaat arasında yayılmasına böyük əngəl olmuşlar. Dilimizi genişləndirərək, qasımızı qayırtaraq gözümüzü çıxarmışlar (4)".

"Eşq və məhəbbət" məqaləsində Ömər Faiq dilimiz dünyadakı asan və gözəl dillərdən biri adlandırır. Ana dilimizə həqarətlə baxanları bu dil dildə danışmağı şərəfinə kəsir bilənləri kəskin tənqid edərək deyirdi: "Bizim bəzi ağalar dilimizin çətinliyini bəhanə edib evdə arvad-uşaq ilə də özge dil ilə danışmaq xəyalində bulunurlar. Tiflisdə bəzi kişilər bizi araya gələndə görməyiniz ki, öz dili ilə danışsın. Buranın qonaqlarında, yığıncaqlarında milli dil, milli adət, milli süfrə, milli sadəlik bulmazsınız. Hələ xanımlar deyəsən ki, milli dilə düşməndirlər. Bunların adları özge, dilləri özge, adətləri özge, diləkləri özge, tərbiyələri özge, gələcəkləri özge, məhəbbətləri özge! Bilmirəm bunların millilikdən payları nədir? Bilmirəm bu gedişə hara gedirik?"

Onun yaradıcılığında xalqa məhəbbət anlayışı ilə dilə məhəbbət anlayışı bir-birindən ayrılmazdır. Ana dilinə olan məhəbbətinin onun milli təəssübkeşliyi ilə əlaqələndirən yazıçı fikrini aşağıdakı cümlələrlə yekunlaşdırır. Faiq üçün Azərbaycan dilinin təmizliyi və inkişaf uğrunda mübarizə bilavasitə milli azadlıq və inkişaf uğrunda mübarizənin əsas mərhələlərindən biri idi və bu son dərəcə aktual problem onun yaradıcılığında bir ana xətt təşkil edirdi. Nemanzadə publisistikası ilə Azərbaycan dilinin qarşısına çəkilən sadəli dəf etməyə, dili alçaldanların, ona yuxarıdan aşağı baxanların əsl simasını açıb xalqa göstərməyə çalışırdı və onun publisistikasının həyatiliyi, istedadı, hərarəti bu istəyə nail olurdu.

Dil problemi Ömər Faiq yaradıcılığının əsas təməlini təşkil edirdi. Pub-

lisistik və mətbu fəaliyyətinin bütün mərhələlərində dil məsələsinə diqqətdə saxlayan Ö. F. Nemanzadə bu problema müxtəlif aspektlərdən yanaşmış, onu kompleks halda dəyərləndirmişdir. "Bədixət o millətdir ki, özge millətin silahından ziyadə dil və ədəbiyyatına asir olaraq yaşamaqdadır" (5)- söyləyən Ömər Faiq bu problemin nə qədər ciddi olduğunu vurğulayıb

Bəli, xalqın maariflənməsi yolunda Nemanzadə çox işlər görüb və bunu kimsə dana bilməz, cahillik, cəhəlat girdabından xilas olmaq üçün çox çalışıb, çox zəhmət çəkib.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Axundov Nazim, Azərbaycan dövrü mətbuat (1832-1920). Bibliografiya. Bakı: Az. SSR EA, 1965
2. Bəxtiyar Vahabzadə, Yanar ürk. "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 1983, 11 dekabr
3. Elçin, O işiq əslə sönməz, "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 1983, 11 noyabr
4. Qurbanov Şamil, Ömər Faiq Nemanzadə. "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 1969, 3 fevral
5. Ömər Faiq Nemanzadə, Seçilmiş əsərləri. Bakı: Yazıçı, 1992, 533 s. 3
6. Ömər Faiq Nemanzadə, Nəsi-asarə davat (əsərlər nəşrinə davət). Bakı: Qanun nəşr., 2013
7. Ömər Faiq Nemanzadə, Seçilmiş əsərləri, Şərq-Qərb nəşr., Bakı, 2006

Afaq Sadigova

Enlightenment Ideas in the work of Omar Faig Nemanzade

Summary

Omer Faig Nemanzadeh, an outstanding writer of Azerbaijan at the end of the 19th-early 20th century, public and political figure, mollahesraddinist, talented publicist, the eldest son of the Meshketian Turks, was born in 1872 in the village of Azgur, Ahyskinsky district, Caucasus janishinli. Nemanzade, who received his first education in the village mosque, later in 1882, at the insistence of his mother, went to Istanbul and studied there at the Fateh school. Nemanzade's interest in journalism began when he started working at the Galata Post and Telegraph Department in Istanbul. Through newspapers and magazines in Istanbul, Omer Faig gets to know the attitudes of democratically minded Turkish immigrants in Europe and the artistic creativity of Turkish poets-revolutionaries, which brings him closer to literary activity. This had a great influence on the formation of Nemanzade's worldview. But in 1894, tension in his native country returned him to his homeland.

Key words: artistic creativity, worldview, social and political figure, talented publicist, outstanding writer.

Афак Садыгова

Просветительские идеи в творчестве Омара Фаиза Неманзаде

Резюме

Омер Фаиз Неманзаде, выдающийся писатель Азербайджана конца 19-начала 20 века, общественный и политический деятель, молланесрабдинист, талантливый публицист, старший сын турок-мехетинцев, родился в 1872 году в селе Азгур, Ахыскинский рай-он, Кавказ Джанишинлий. Неманзаде, получивший первое образование в деревенской мечети, позднее в 1882 году по настоянию матери уехал в Стамбул и учился там в школе «Фатех». Интерес Неманзаде к журналистике начался, когда он начал работать в Га-латском почтово-телеграфном отделении в Стамбуле. Через газеты и журналы в Стамбуле Омер Фаиз знакомится с настроениями демократически настроенных турецких иммигрантов в Европе и художественным творчеством турецких поэтов-революционеров, что сближает его с литературной деятельностью. Это оказало большое влияние на формирование мировоззрения Неманзаде. Но в 1894 году напряженность в родной стране вернула его на родину.

Ключевые слова: художественное творчество, мировоззрение, общественно-политический деятель, талантливый публицист, выдающийся писатель.